

Bożena TOKARZ – Emil TOKARZ
(Katowice) – (Białsko-Biała)

Polska slawistyka i jej problemy we współczesnym świecie

Abstract

This article presents the general situation of Slavonic studies in the academic curricula of Polish universities from historical perspective with a particular focus upon recent years of our century. The authors attempt to propose new models of education based on the proposals of several university centres in Central Europe (universities in Austria (the Karl-Franzes University, Graz; the Alps-Adriatic University of Klagenfurt/Celovec)), in Italy (the University of Trieste), in Hungary (the Eötvös Loránd University of Budapest), in Poland (the University of Bielsko-Biała), and in Slovenia (the University of Maribor). The proposed project, coordinated by the University of Maribor, called SLANG MASTER (The Slovenian LANGUAge and Literature Post-graduate Programme), is an interuniversity didactic project preparing Masters program IInd level Slovenian studies. It may be fundamental for discussions on modernising and enhancing Slavonic studies in Europe.

Key Words: Language and literature studies; Slavonic studies in Poland; educating; profile of teaching

Slawistyka jako specjalizacja studiów na kierunku filologia w polskim szkolnictwie wyższym istnieje od stosunkowo krótkiego czasu. Wcześniej była traktowana jako uzupełniające studia filologiczne dla humanistów, po II wojnie światowej zaś w obliczu zmian polityczno-społecznych na obszarze środkowej i południowej Europy zaistniała potrzeba ich rozwoju paralelnie do innych neofilologii. Tak więc obok istniejących już klasyk, anglistyk germanistyk powstała rusycys-

tyka, mająca za zadanie głównie kształcenie nauczycieli dla wprowadzonego do szkół podstawowych i średnich powszechnego obowiązku nauczania języka rosyjskiego. Wtedy to kadre akademicką zasilili przede wszystkim przybysze z kresów wschodnich, przesiedleni do ówczesnej Polski w ramach repatriacji. Stopniowo zaczęto też rozwijać własne kadry pracowników naukowo-dydaktycznych na potrzeby studiów masowych, bowiem od tego czasu zmieniła się polityka oświatowa nie tylko ze względów ideologicznych, ale na dotkliwe straty ludnościowe poniesione szczególnie wśród inteligencji polskiej. Diametralnie zmieniona polityka zagraniczna, przeorientowana na kraje słowiańskie, będące w sferze wpływów sowieckich, wymuszała rozwój studiów sławistycznych na niespotykaną do tej pory skalę. Zaistniało pilne zapotrzebowanie na dobrze wykształconych neofilologicznie absolwentów niezbędnych we wszystkich dziedzinach życia społecznego, politycznego i gospodarczego. Obok więc katedr rusycystycznych powstały w istniejących ośrodkach akademickich katedry sławistyczne, mające w swojej dydaktyce charakter usługowy dla polonistyk i rusycystyk, a w Uniwersytecie Warszawskim i Jagiellońskim otwarto regularne, kierunkowe studia sławistyczne, najpierw bohemistyczne i bułgarystyczne, później zaś w ramach regulacji politycznych, serbsko-kroatastyczne, słowacystyczne, ukrajinistyczne, macedonistyczne, a po roku 1990 kroatystyczne, serbistyczne i słowenistyczne.

W 1974 w Uniwersytecie Śląskim na nowoutworzonym Wydziale Filologicznym powstała następna, trzecia, Katedra Filologii Słowiańskiej kształcąca na podobną skalę, jak w ośrodkach Warszawskim i krakowskim, bohemistów, słowacystów i jugoslawistów. Po zmianach społeczno-politycznych na obszarze byłej Jugosławii i powstaniu niezawisłych nowych państw południowosłowiańskich, republik Słoweńskiej, Chorwackiej, Serbskiej, Bośniackiej i w końcu Czarnogórskiej, na śląskiej sławistyce utworzono nowe specjalizacje na pełnych studiach kroatystycznych, słowenistycznych i serbistycznych. Wkrótce, w ślad za śląskim ośrodkiem sławistycznym, zaczęto rozwijać istniejące do tej pory sławistyki w kierunku sławistycznej dydaktyki na podobną skalę. Dziś więc w niemalże w każdej publicznej szkole akademickiej w Polsce, włącznie z Akademią Techniczno-Humanistyczną w Bielsku-Białej, istnieją instytucje sławistyczne, posiadające profesjonalną, dobrze wykształconą pod względem naukowym i dydaktycznym, kadre kształcąca licznych specjalistów z zakresu języków, literatur i kultur słowiańskich.

Po restytucji państwa polskiego po 1918 r. i uniwersytetów w Krakowie, Lwowie, Wilnie, Warszawie i w nowopowstałym w Poznaniu zaczęto rozwijać naukę polską na potrzeby niepodległego państwa polskiego. Powrócili do uniwersytetów znani polscy profesorowie z licznych rosyjskich, niemieckich i austriackich ośrodków naukowych, którzy mieli już znaczący dorobek naukowy oraz niezwykle przydatną praktykę dydaktyczną. Ich osobiste kontakty ze znaczącymi europejskimi ośrodkami akademickimi pozwoliły na rozwinięcie współpracy naukowej

Polska slawistyka i jej problemy we współczesnym świecie

i dydaktycznej poza granicami Polski. Młodym asystentom umożliwiano szybki i nowoczesny rozwój. Kontynuacja pracy naukowej i dydaktycznej zaowocowała licznymi, bardzo interesującymi, monografiami i opracowaniami filologicznymi.

Po II wojnie światowej po zmianach granic państwowych i ogromnych przesiedleniach demograficznych ze wschodnich kresów na ziemie północne i zachodnie, polskie uniwersytety zostały zasilone nowymi kadrami. Uniwersytet Lwowski został przeniesiony do totalnie zniszczonego Wrocławia, a Uniwersytet Wileński do Torunia. Z czasem powstały uniwersytety w Lublinie, Gdańsku i na Śląsku. Zmieniła się struktura szkolnictwa wyższego, powstały politechniki, uczelnie pedagogiczne, medyczne, rolnicze, itp. Szkolnictwo wyższe stało się masowe. Po transformacji społeczno-politycznej w latach dziewięćdziesiątych dwudziestego wieku obok szkolnictwa publicznego (państwowego) powstało szkolnictwo nie-publiczne (prywatne) mające aspiracje do pełnej akademickości tak pod względem naukowym, jak i dydaktycznym. W obecnej chwili polskie szkolnictwo wyższe posiada ponad 120 szkół publicznych i ponad 300 szkół prywatnych.

Po I wojnie światowej w restytuowanych i nowopowstałych uniwersytetach polskich z marszu wprowadzono dydaktykę akademicką wzorowaną na doświadczeniach krajów sąsiedzkich (Rosji, Austrii i Niemiec) preferując na studiach humanistycznych specjalizacje filologiczne i neofilologiczne. Słowiańskie języki, literatura i kultura były proponowane studentom jako przedmioty wybieralne lub uzupełniające, a więc dodatkowe. Przedmioty te prowadzili najczęściej zatrudnieni na różnych kierunkach pracownicy lub stypendyści obcokrajowcy. Niektórzy etatowi profesorowie znakomicie znali języki obce i doskonale orientowali się w wykładanej problematyce. Powstało w Uniwersytecie Jagiellońskim *Seminarium Słowiańskie*, wokół którego gromadzili się zainteresowani pracownicy i studenci oraz niewielkie wydawnictwo serii o tematyce slawistycznej. Pomogło to profesjonalnie wykształcić znaczną część studentów w zakresie ogólnie pojętej humanistyki i filologii.

Po II wojnie światowej znacząco zmieniły się realia i warunki kształcenia akademickiego. Studia stały się dostępne dla szerszej rzeszy studentów, zapotrzebowanie po wysoko kwalifikowanych specjalistach wzrosło niewspółmiernie do czasów minionych. Zmieniony ustrój społeczno-polityczny wymierzał nieco inne perspektywy. Studia slawistyczne zaczęto inaczej traktować, podobnie jak inne neofilologie. Musiały więc powstać nowe programy, porównywalne tak z krajowymi, jak i zagranicznymi. Początkowo zwracano szczególną uwagę na przedmioty historyczno-porównawcze, gramatykę opisową języka kierunkowego, najczęściej wzmocnianą gramatyką języka polskiego, literaturę i historię danego obszaru językowego oraz na lektoraty kierunkowe. W niewielkim wymiarze godzin proponowano przedmioty teoretyczne, zwłaszcza literaturoznawcze. O translatorstwie nawet nie wspomniano. Powoli też od połowy lat pięćdziesiątych zatrudniano rodzimych lektorów, których delegowały zainteresowane kraje.

Dydaktyka akademicka kultywowała tradycje klasycznej filologii ze wszystkimi pozytywami i negatywami. Z czasem zaczynały następować zmiany, studenci mogli najpierw na krótko, potem na dłużej, wyjeżdżać do krajów sąsiednich i tam uzupełniać praktyczną wiedzę i swoje zainteresowania. Następnie rozszerzano programy studiów slawistycznych o przedmioty kulturoznawcze, cywilizacyjne, translatorskie, w końcu komercyjne, niezwiązane już z filologią (np. turystyczne, menadżerskie, itp.). W Uniwersytecie Jagiellońskim, a potem w Warszawskim utworzono nowe kierunki studiów slawistycznych rosjoznawczych czy kulturoznawczych, co urozmaiciło z jednej strony propozycje dla studentów, z drugiej strony wzniciły dyskusje na temat ich miejsca w tradycji studiów slawistycznych.

Po wprowadzeniu nowych norm bolońskich zaczęto w całej Unii Europejskiej dostosowywać programy studiów, w tym slawistycznych, kierując się ich kompatybilnością w całej Europie i poza nią. Studia podzielono na trzy cykle kształcenia; 3 letnie studia I stopnia licencjackie, 2 letnie studia II stopnia magisterskie oraz 4 letnie studia III stopnia doktoranckie. Za studia ogólnie dostępne uważa się studia zawodowe I stopnia, pozostałe cykle winne być bardziej elitarne. Dostosowywane do takiej struktury studiów programy nauczania są uzależnione od wielu czynników, niekoniecznie merytorycznych, a bardzo często rynkowych.

Od kilku lat w europejskich środowiskach akademickich toczy się dyskusja na temat miejsca slawistyki we współczesnej przestrzeni dydaktycznej i jej atrakcyjności w propozycjach programu bolońskiego. Jedną z takich propozycji jest autorski projekt SLANG MASTER.

SLANG MASTER (The Slovenian LANGUAge and Literature Post-graduate Programme)¹ jest międzyuniwersyteckim projektem dydaktycznym przygotowującym słowenistyczne podyplomowe studia magisterskie 2. stopnia na siedmiu uniwersytetach w Austrii (Uniwersytet Karla i Franca w Grazu, Uniwersytet Alpejsko-Adriatycki w Celowcu/Klagenfurcie), we Włoszech (Uniwersytet w Trieście), na Węgrzech (Uniwersytet Eötvösa Loránda w Budapeszcie), w Polsce (Akademia Techniczno-Humanistyczna w Bielsku-Białej) i w Słowenii (Uniwersytet w Mariborze), którego koordynatorem został Uniwersytet w Mariborze. Celem projektu jest zwiększenie zainteresowania jakością kształcenia studentów studiów 2. stopnia słowenistyki w regionie środkowoeuropejskim Unii Europejskiej, państw, które graniczą ze Słowenią i w Polsce, gdzie studiami słowenistycznymi jest znaczne zainteresowanie. Uniwersytet w Mariborze ze wszystkimi tymi uczelniami realizuje bilateralne umowy i pragnie programem SLANG MASTER związać je w uniwersyteckie konsorcjum dydaktyczne, które zaproponuje najatrakcyjniejsze jakościowo formy nauczania języka, literatury i dydaktyki słoweńskiej. Związki z uniwersytetami sąsiednich państw w najlepszy sposób kultywują tradycję idei tolerancji w kwestii regionalnego zróżnicowania języ-

¹ Por. Slang master. Red. M. Jesenšek, E. Tokarz. Tłum. B. Tokarz. Filozofska fakulteta. Maribor 2007, s. 6–7.

Polska slawistyka i jej problemy we współczesnym świecie

kowego w Europie oraz promują nauczanie języków sąsiadów. Projekt SLANG MASTER zasadza się na idei wzajemnego przenikania kulturowego i językowego z doskonaleniem uniwersyteckiej dydaktyki w zakresie nauczania tych języków (języki: słoweński, włoski, niemiecki, węgierski i polski) w posza-nowaniu ich odrębności i inności.

SLANG MASTER jest przeznaczony dla studentów studiujących język, literaturę i dydaktykę słoweńską we wszystkich siedmiu uniwersytetach. Umożliwia im studiowanie co najmniej połowy przedmiotów na uczelniach partnerskich, gdzie mogą zdobywać swoje kwalifikacje u najwybitniejszych profesorów. Uzyskane magisterium jest honorowane przez wszystkie partnerskie uczelnie wspólnym dyplomem.

SLANG MASTER jest pierwszym i do tej pory jedynym europejskim programem studiów magisterskich języka, literatury i dydaktyki słoweńskiej, który łączy siedem uniwersytetów i umożliwia pełną mobilność całej generacji studentów i profesorów, co jest w europejskiej praktyce uniwersyteckiej zupełną nowością. Jednocześnie propagowanie nowych programów wśród partnerskich uczelni stwarza nową jakość w zakresie dydaktyki, która z powodzeniem doprowadza nie tylko do współzawodnictwa, ale co ważniejsze, do wzajemnego uzupełniania się. Przewiduje się, że do programu SLANG MASTER w perspektywie czasowej będą mogły włączyć się zainteresowane uczelnie z innych państw.

W europejskich ośrodkach akademickich utarło się przekonanie (także z powodów finansowych), że tzw. „małe” języki mogą się najlepiej rozwijać na narodowych „nativ speaking” uczelniach. Program SLANG MASTER zmienia takie wąskie rozumienie nauczania „małych” języków, ponieważ jesteśmy przekonani, że studentowi możemy, jedynie we współpracy z partnerskimi uczelniami, zaproponować najlepszą z możliwych form kształcenia w tym zakresie. Uczelnie, które do tej pory prowadziły studia słowenistyczne, zaczęły współpracować w skompletowaniu najbardziej profesjonalnej kadry naukowo-dydaktycznej, przy tym opracowując nowoczesny, ujęty w moduły, program studiów. Trzy programy studiów proponują taki model uniwersyteckiej współpracy na obszarze alpejsko-adriatyckim rozszerzonym o Polskę, który umożliwi regionalną więź uniwersytetów krajów Unii Europejskiej z innymi uczelniami krajów niestowarzyszonych (np. Chorwacja, Serbia, Bośnia i Hercegowina, Czarnogóra, Macedonia), z którymi tradycyjnie Słowenia posiada dobre stosunki w zakresie uczelnianej współpracy.

SLANG MASTER składa się z trzech programów: 1. języka słoweńskiego, 2. literatury słoweńskiej i 3. dydaktyki języka i literatury słoweńskiej. Studia magis-terskie trwają cztery semestry. Student musi w tym czasie zgromadzić 120 punktów ECTS (po 30 punktów ECTS w każdym semestrze). Programy charakteryzują się tym, że składają się z pięciu modułów:

Moduł A, zwany *Obowiązkowy moduł macierzystej uczelni* jest przeznaczony do realizowania go w miejscu pobytu stałego. Chodzi o przedmioty wymagane

miejscowymi minimami programowymi, niezależnymi od uniwersytetów partnerskich.

Moduł B, zwany *Obowiązkowy wspólny moduł Slang Master*, różnicuje wszystkie trzy proponowane programy: pierwszy 1. *Język* dotyczy dwóch obowiązkowych modułów z językoznawstwa kontaktowego i porównawczego języków obszaru alpejsko-adriatyckiego i szerszego regionu europejskiego; drugi 2. *Literatura* zawiera dwa obowiązkowe moduły z zakresu literatury słoweńskiej mniejszości i literatury porównawczej w obszarze przygranicznym i poza nim; trzeci program 3. *Dydaktyka języka i literatury słoweńskiej* zakłada cztery obowiązkowe moduły z tematyki pedagogiczno-dydaktycznej szkolnictwa polilingwalnego na poziomie podstawowym i ponadpodstawowym oraz różnego rodzaju praktyk nauczycielskich.

Moduł C *Obowiązkowy moduł do wyboru* zezwala na wybór trzech modeli, których tematyka szczególnie interesuje studentów. Jest to nowość w dotychczasowym kształceniu słowenistycznym na poziomie akademickim. W programie 1. *Język* należy wybrać trzy moduły z tematyki opisowej, historycznej i językoznawstwa słowiańskiego; w programie 2. *Literatura* wybiera się po jednym z modułów dotyczących tematyki: *od piśmiennictwa do literatury, między zależnością a samodzielnością* oraz *egzystencjalizm w literaturze słoweńskiej*. W programie 3. *Dydaktyka języka i literatury* możliwy jest wybór po jednym module z zakresu: *słoweński język i literatura w państwach realizujących program SLANG MASTER, związki językowe i kulturowe w przestrzeni alpejsko-adriatyckiej między językiem, literaturą a informatyką*.

Moduł D stwarza możliwość studentom wyboru przedmiotów, które utworzą ich własny moduł z określoną ilością punktów ECTS i odpowiednią ilością prac seminaryjnych.

Moduł E jest przeznaczony do opracowania redakcyjnego i obrony pracy magisterskiej.

Student, po pomyślnym zaliczeniu programu, otrzyma dyplom magistra kierunku filologia, specjalność filologia słowiańska w zakresie: 1. języka słoweńskiego, 2. literatury słoweńskiej, 3. dydaktyki języka i literatury słoweńskiej. Dyplom i stopień magistra jest tożsamy na wszystkich partnerskich uniwersytetach.

Przedstawione propozycje mogą stanowić głos w dyskusji nad procesem dydaktycznym i jakością nowoczesnego kształcenia studentów sławistyki.